

УДК 633.63:63(091)

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ : ЛЮДИ, ПОДІЇ, ФАКТИ

КІНАХ В.А.-

кандидат ек. наук, зав. відділом,

ГАПОНЕНКО Г.Д.-

старший науковий співробітник,

СТАШЕНКО П.П.-

головний фахівець,

САГАНОВ М.І.-

головний фахівець

(Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН України).

У 1922 році Інституту цукрових буряків, одразу після його створення, були підпорядковані у науково-методичному плані всі організації, установи та підприємства, які на той час опікувалися питаннями цукрових буряків. Це були дослідно-селекційні станції, сортодільниці, опорні й насінневі господарства та спостережні пункти України.

У 1934 р. Інститут стає Всесоюзним науково-дослідним інститутом цукрової промисловості. У мережу Інституту від України увійшли Білоцерківська, Верхняцька, Веселоподільська, Іванівська та Уладово-Люлинецька дослідно-селекційні станції, від Росії – Львівська, Рамонська, Первомайська, Бійська, від Білорусії – Ганусовська та від Киргизії – Киргизька ДСС. Таким чином саме 1934 рік слід вважати роком створення науково-дослідної мережі інституту. У 1935 р. був створений і передалий інституту Ялтушківський, а в 1939 р. – Уманський селекційні пункти (нині Ялтушківська та Уманська ДСС).

Значних втрат зазнали як Інститут, так і його мережа в роки Великої Вітчизняної війни. Сам Інститут був евакуйований у Середню Азію, а значна частина його мережі була окупована. Велика частина наукової продукції, а особливо цінних селекційних матеріалів, була втрачена. Це ніщо в порівнянні з втратами видатних наукових кадрів та молоді. За неуточненими даними, загинуло на фронті та пропало безвісті понад 1000 чоловік. В евакуації Інститут не тільки не зменшив об'єм наукових досліджень, але й значно їх наростив. Доречно тут буде сказати, що з Середньої Азії Інститут повернувся з ешелонами насіння, якого вистачило на всю повоєнну площу посіву цукрових буряків.

Після війни, у грудні 1945 р., Інсти-

тут підпорядковується новоствореному Міністерству технічних культур і перейменовується у Всесоюзний науково-дослідний інститут цукрових буряків, об'єднавши 10 дослідно-селекційних станцій, 52 сортодільниці, 36 дослідних та 45 спостережних пунктів. Саме ця мережа Інституту була найбільш розгалуженою та потужною за всі роки його існування.

У повоєнні роки Інститут кілька разів перепідпорядковувався різним міністерствам та відомствам і, відповідно, реформувалася його система.

У 1959 р. Інститут цукрових буряків входить до складу Всесоюзної академії сільськогосподарських наук і, крім дослідно-селекційних станцій, йому підпорядковуються всі елітно-насінницькі радгоспи з цукрових буряків. Для керівництва цією науково-виробничою мережею в Інституті створюється сортонасінницьке управління, яке існувало до

дослідно-селекційні станції з їх дослідними господарствами. Сортонасінницьке управління реорганізується у науково-виробничий відділ Інституту.

У 1978 р. Інституту цукрових буряків передаються елітно-насінницькі радгоспи «Правдинський» і «Саливонківський», а земельні угіддя Білоцерківської, Верхняцької, Уладово-Люлинецької ДСС та Ялтушківського селекційного пункту розширюються за рахунок приєднання земель сусідніх колгоспів. В цей же час Ялтушківський та Уманський селекційні пункти одержують статус дослідно-селекційних станцій і на базі значно розширеної мережі Інституту створюється науково-виробниче об'єднання «Цукрові буряки». Існувало об'єднання до 1992 р. і після розпаду Союзу та підпорядкування Інституту Українській академії аграрних наук було розформоване.

Реформування дослідної бази інсти-

На фото: Учасники Всесоюзної наради-семинара з проблем селекції на генетерозис. (1987 р.)

тут продовжується й понині. Спочатку у 1993 р. Інституту, крім ДСС, підпорядковуються всі елітно-насінницькі радгоспи з цукрових буряків в Україні (нині державні підприємства та дослідні господарства), дослідно-насінневе підприємство «Тростянецьке», експериментальна база «Олександрія» та експериментальне підприємство «Буряко-техніка». Дана науково-дослідна база була організаційно-вдалою, науково-обґрунтованою, найбільш адаптованою до виробництва і такою, що відповідала вимогам часу. Багато в чому в організаційному плані вона нагадувала сортонасінницьке управління 1959-1965 рр., коли Інститут був у складі ВАСГНІЛ і яке себе найбільше виправдало.

Дослідно-селекційні станції та дослідні господарства Інституту цукрових буряків із самого початку їх заснування своїм призначенням мали забезпечувати елітним насінням цукрових буряків всі насінницькі господарства України, а також вирощувати значну кількість сертифікованого насіння для бурякосіячих господарств. Завдання це не мінялось в мережі Інституту й у перші роки незалежності України і, слід відзначити, що воно успішно виконувалось. Так, скажімо, у 1992 р. мережею Інституту було вирощено 1425 тонн насіння, у 1993 р. – 1012, у 1994 – 1123 тонни. Планомірне щорічне зниження виробництва насіння цукрових буряків в мережі Інституту по-

вернувся з ешелонами насіння, якого вистачило на всю повоєнну площу посіву цукрових буряків.

У зв'язку із значним розширенням посівних площ цукрових буряків, необхідністю координації дій із одного організаційного центру не тільки по виробництву елітного, а й фабричного насіння цукрових буряків у травні 1965 р. при МСГ СРСР створюється Всесоюзне сортонасінницьке об'єднання. Йому передаються всі елітно-насінницькі господарства. У системі Інституту залишаються лише

чалоя із 1995 року. Основна причина – це ліквідація насінневих господарств цукрокомбінатів, широка експансія іноземного насіння та самоусунення держави від управління бурякоцукровою галузю. Як результат, у 2004 р. валове виробництво насіння склало лише 565 т.

Нищівного удару по науково-дослідній базі Інституту було завдано у 2005 р. Три кращих дослідних господарства «Корделівське», «Пархомівське» та «Артеміда», які вирощували левову частину еліти та фабричного насіння, були передані Інституту картоплярства, а «Христинівське» й «Нива» - Інституту тваринництва. Крім того, на базі філіалу Інституту в м. Умані був створений інститут коренеплідних культур і йому підпорядкована Верхняцька дослідно-селекційна станція. Дещо пізніше саме велике ДПДГ «Правдинське» безпосередньо підпорядковується тепер уже Національній академії аграрних наук України.

Отже, в результаті проведеної оптимізації в мережі Інституту станом на 1.01.2011 р. залишилося п'ять ДСС (Білоцерківська, Веселоподільська, Іванівська, Уладово-Люлинецька, Ялтушківська) та три ДПДГ («Саливонківське», «Ім. 9 Січня», «Шевченківське»). В кінці 2011 р. в мережу повертаються Верхняцька ДСС та Уманська дослідна станція (реформований Інститут коренеплідних культур). Загальне землекористування складає нині 28112 га, у т.ч. 25131 га сільгоспугідь, із них 23509 га ріллі. Господарства в своєму розпорядженні мають 332 трактори різних марок, 348 автомобілів, у т.ч. 245 вантажних, 58 зернозбиральних комбайнів та 16 бурякозбиральних комплексів. Техніка в основному застаріла й на 90% зношена. У найбільш напружені періоди виконання сільськогосподарських робіт багато технічних засобів доводиться наймати на стороні. Це не завжди економічно виправдано та ефективно в плані якості та термінів проведення робіт.

Не дивлячись на всі негаразди, свій дев'яностий рік тепер уже ІБКЦБ (Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків) і його експериментальна база закінчили із пристойними виробничими показниками. Кожний гектар зернових та зернобобових видав по 39,5 центнерів, у т.ч. озимої пшениці – по 33,0 ц/га, ячменю – по 31,5 ц/га, кукурудзи на зерно – по 76,0 ц/га. Цукрових буряків зібрано по 371,3 ц/га.

Станом на 1.01.2012 р. в господарствах мережі Інституту функціонує 3 племрепродуктори ВРХ та 1 зі свинарства. Виробництвом молока займаються 3 молочно-товарних ферми, 2 ферми скотарством м'ясного напрямку та 5 ферм свинарством. Надій на одну фуражну корову у 2011 р. становить у середньому 5,5 тисяч літрів молока. Племрепродуктори щорічно вирощують 500-600 голів племінного молодяку ВРХ та

600-800 голів свиней. У ДПДГ «Шевченківське» надоемо молока на фуражну корову 6,2 тисяч літрів. На 100 га сільськогосподарських угідь тут вироблено по 1400 ц молока та понад 90 ц м'яса.

Підсумовуючи все вищесказане, слід відзначити, що найвагомішим та найбільш цінним здобутком Інституту та його науково-виробничої бази за весь час існування були кадри науковців, керівників і спеціалістів сільськогосподарського виробництва, науково-технічного персоналу та працівників-виробничників. За час, що минув, присвоєно звання Героїв Соціалістичної Праці – 10 працівникам, Заслужених працівників сільського господарства – понад 15 працівникам та понад 500 нагороджені високими урядовими нагородами. Зокрема, Героями Соціалістичної Праці свого часу стали директори дослідних господарств «Ім. 9 Січня» – І.Л.Пирковський і П.Л. Сіромаха, «Саливонківське» - В.С. Шильцов, «Христинівське» - С.Р. Карбовський, «Пархомівське» - Є.П. Лисенко. Цього ж високого звання були удостоєні науковці та працівники системи М.В. Гнатенко, Є.В. Козловський, К.П. Завацький, І.Т. Сергієнко, А.Г. Харенко.

Завдячуючи високому кадровому потенціалу науковців, керівників дослідно-селекційних станцій і дослідних господарств, спеціалістів, науково-технічного персоналу та працівників – виробничників, їх організації та відповідальності, яка виховувалася десятиліттями, Інститут став і впродовж 90 років залишався й залишається унікальною, єдиною у своєму роді науково-дослідною установою, якій під силу вирішення самих складних завдань. Яскравим доказом цьому є історичні, можна сказати, епохальні факти. Ось деякі із них:

- 1929 рік. Через 7 років після заснування Інститут звітує перед керівництвом і народом держави, що бурякоцукрова галузь повністю забезпечена власним насінням вітчизняної селекції. Блокада країн Антанти зірвана.

- 1934 рік. Інституту передаються, крім українських, селекційні станції РСФСР й інших нових районів бурякосіяння. Інститут перейменовується у Всеоюзний науково-дослідний інститут цук-

рової промисловості (ВНДЦП).

- 1 квітня 1944 року. Інститут реєвуакується в м. Київ. Купка вчених та виробничників доставляють із Киргизії ешелони насіння, якого вистачило на всю післявоєнну площу посіву цукрових буряків.

- 1960 рік. За багаторічну плідну роботу у створенні нової форми одностійних цукрових буряків і доведення її до виробничого використання велика група видатних вчених удостоєні Ленінської премії.

- Травень 1967 року. За досягнуті успіхи у розвитку сільськогосподарського виробництва, виконання планів заготівель продуктів сільського господарства та насіння кращий елітно-насінницький радгосп «Ім. 9 Січня» нагороджений орденом Трудового Червоного прапора.

- 26 січня 1971 року. За розробку й впровадження технології механізованого виробництва, комплексу машин для її здійснення, зростання врожайності й валового виробництва цукрових буряків і цукру Всесоюзний науково-дослідний інститут цукрових буряків нагороджений орденом Леніна.

- 1982-1984 рр. За зростання врожайності й валових зборів цукрових буряків, перемоги у соціалістичному змаганні НВО «Цукрові буряки» трічі нагороджувалось Перехідним Червоним Прапором ЦККПРС, Президії Верховної Ради та ВЦРПС.

- 1979-1989 рр. НВО «Цукрові буряки» - постійний учасник Виставки досягнень в народному господарстві СРСР. 9 разів нагороджене Золотою медаллю ВДНГ.

Немає й не може бути сумніву в тому, що Інститут і його мережа з честю вийдуть із цієї складної ситуації, в якій опинилися за різних обставин на 90-му році свого існування.

Висновок. Високі врожаї зернових і зернобобових культур, цукрових буряків та кормових культур, добрі показники з виробництва тваринницької продукції, відмінні кадри керівників і спеціалістів господарств є свідченням могутності як наукового, так і виробничого потенціалу трудових колективів, їх здатності виконувати найвідповідальніші завдання.

Анотація

У статті відтворена історія створення, розвитку і діяльності науково-виробничої бази Інституту, висвітлений її вклад у розвиток бурякосіяння у колишньому СРСР й Україні. Наведені основні історичні моменти, вирішальним фактором успіху в яких були кадри науковців, керівників і спеціалістів дослідно-селекційних станцій і дослідних господарств та простих виробничників.

Анотация

В статье воссоздана история создания, развития и деятельности научно-производственной базы Института, показан её вклад в развитие свекловодства в бывшем СССР и Украине. Приведены основные исторические моменты, решающим фактором успеха в которых были кадры учёных, руководителей и специалистов опытно-селекционных станций и опытных хозяйств и простых работников.

Annotation

The history of creation, development and activity of scientifically-production unit of the Institute was shown; its contribution in the development of beet growing in the USSR and Ukraine was highlighted. The main historical moments were shown, conclusive factor of which were research workers, chiefs and specialists of the experimental- breeding stations and experimental economies and simple production workers.